

MODLITWA KOŚCIOŁA

14

**A ŚWIĄTYNI W NIM
NIE DOJRZAŁEM...**

A ŚWIĄTYNI W NIM NIE DOJRZAŁEM...

LITURGIA I ESCHATOLOGIA

Redakcja

DK. KRZYSZTOF POROSŁO

TYNIEC

WYDAWNICTWO BENEDYKTYNÓW

Redaktor serii:

Michał Tomasz Gronowski OSB

Redaktor tomu:

dk. Krzysztof Porosło

Recenzja naukowa:

ks. dr hab. Bogusław Migut, prof. KUL

Korekta:

Jakub Kwiatkowski

Opracowanie graficzne:

Jan Nieć

Na okładce wykorzystano stronicę z Sakramentarza tynieckiego

Organizatorzy IV Rekolekcji liturgicznych «Mysterium fascinans»:

Naukowe Koło Liturgiczne Wyższego Seminarium

Duchownego Archidiecezji Krakowskiej

Fundacja Dominikański Ośrodek Liturgiczny w Krakowie

Duszpasterstwo Służby Liturgicznej i Ruchu Światło-Życie Archidiecezji
Krakowskiej

Imprimi potest: Opactwo Benedyktynów

L.dz. 70/2012, Tyniec, dnia 15.06.2012 r.

† Bernard Sawicki OSB, opat tyniecki

Wydanie I: Kraków 2012

ISBN 978-83-7354-427-7

© Copyright by Naukowe Koło Liturgiczne Wyższego Seminarium
Duchownego Archidiecezji Krakowskiej

© Copyright by TYNIEC Wydawnictwo Benedyktynów
ul. Benedyktyńska 37, 30-398 Kraków
tel. +48 (12) 688-52-95, tel./fax +48 (12) 688-52-91
e-mail: zamowienia@tyniec.com.pl, www.tyniec.com.pl

Druk i oprawa: TYNIEC Wydawnictwo Benedyktynów

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów 9

dk. Krzysztof Porosło

Wstęp 11

Tomasz Dekert

Niedziela – dzień pierwszy, dzień ósmy

Kilka uwag na temat związków między eschatologią
a liturgią we wczesnym chrześcijaństwie na kanwie

Listu Barnaby XV,3–9 15

ks. Maciej Zachara MIC

**Eschatologiczny wymiar chrztu i Eucharystii w wybranych
świadczeniach z I tysiąclecia**

1. Liturgia chrztu 30

1.1. Eschatologiczny wymiar kąpieli chrzcielnej..... 30

1.2. Eschatologiczny wymiar innych elementów rytuału
chrzcielnego 33

2. Eucharystia 40

2.1. Określenia i działanie Eucharystii..... 41

2.2. Eschatologia Kanonu rzymskiego..... 43

2.3. Miejsce celebracji..... 47

Podsumowanie..... 50

ks. Przemysław Nowakowski CM
**Eschatologiczny charakter liturgii wschodniej
 obrządku bizantyjskiego**

1. Misterium Chrystusa w swej całości.....	53
2. Niebo na ziemi	55
3. Wieczność w czasie.....	56
4. Eschatologia w Kościele zgromadzonym na Eucharystii	58
5. Wchodzimy do cerkwi. Idea świątyni wschodniej.....	63
6. Ikonograficzny program cerkwi	66
7. Ikonostas – granica dwóch światów.....	69
8. Rozpoczynamy Liturgię. Eschatologia w celebracji Eucharystii	73
9. Duch Święty w Liturgii Bożej.....	77
10. Wychodzimy z cerkwi. Liturgiczna eschatologia w życiu	79

Mateusz Przanowski OP
**Eucharystia – „zadatek przyszłej chwały”
 (*pignus futurae gloriae*)**

1. <i>Pignus futurae gloriae</i> . „Zadatek” czy „zastaw”?.....	83
2. Trop pneumatologiczny	90
3. Próba interpretacji	91

ks. José Antonio Goñi Beásoain de Paulorena
Anamneza: wspomnienie i prorocstwo

1. Anamneza: wspomnienie przeszłości.....	100
1.1. Wspomnienie w Biblii	100
1.2. Wspomnienie w kulcie	107
2. Anamneza: uobecnienie teraz	109
2.1. Bóg interweniuje w naszą historię: «kairoí»	110
2.2. Wydarzenia niepowtarzalne: «ephápax»	111
2.3. Uobecnienie «kairós»: «hosákis»	112
3. Anamneza: prorocstwo na przyszłość	117

4. Jedność trzech wymiarów czasu w liturgii	119
Poznać Zbawiciela	120
Pascha Chrystusa	121
Kościół na ziemi, w czyśćcu i w niebie	125

Cesare Giraud SJ
 «*In unum corpus*»: wymiar eschatologiczny
 epiklezy anaforycznej

1. Teologia eucharystyczna: teologia, którą należy uprawiać „w kościele”	129
2. „Chcesz wiedzieć, czym jest Eucharystia? Stawiaj pytania modlitwie eucharystycznej!”	131
3. Dlaczego celebrowane się Eucharystię? Odpowiada epikleza modlitwy eucharystycznej	134
4. Dlaczego mówimy, że Eucharystia jest celebrowana „na ołtarzu świata”? Odpowiedź znajdujemy w modlitwach wstawienniczych z modlitwy eucharystycznej	138
5. Kto celebrowane Eucharystię? „Celebrans” czy zgromadzenie celebrowane”? Odpowiada na to anamneza z modlitwy eucharystycznej.....	146

ks. Robert J. Woźniak
 «*Ad futuram rei memoriam*»
 – liturgia, chrześcijańska koncepcja czasu i *ta eschata*

1. Problematyka	153
2. Czas mesjański: Giorgio Agamben	155
3. Ontologia eschatologiczna: Wolfahrt Pannenberg i Johannes Zizioulas	158
4. Liturgiczne bycie-ku-przyszłości jako geneza czasowości	161
5. Osobowy fundament liturgicznej czasowości: liturgia jako modus bycia.....	170
6. Zamiast zakończenia: liturgiczna dekonstrukcja czasu.....	174

dk. Krzysztof Porosło

«Już» i «jeszcze nie» – liturgia jako eschaton

1. Nerozerwalny związek liturgii i eschatologii	179
1.1. <i>Przyszłość</i> w rozumieniu teologicznym.....	180
1.2. Zarys trynitarnej koncepcji liturgii.....	185
2. Anamneza liturgiczna jako uobecniające wspomnienie przyszłości	189

WYKAZ SKRÓTÓW

Dokumenty Kościoła i księgi liturgiczne

- EdE – JAN PAWEŁ II, Encyklika *Ecclesia de Eucharistia*.
- KK – SOBÓR WATYKAŃSKI II, Konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen Gentium*.
- KKK – *Katechizm Kościoła Katolickiego*, Poznań 2002².
- KL – SOBÓR WATYKAŃSKI II, Konstytucja o liturgii świętej *Sacrosanctum Concilium*.
- LG – *Liturgia Godzin*, Poznań 1982–1988.
- LM – *Lekcjonarz mszalny*, Poznań 1972.
- MR – *Mszał rzymski dla diecezji polskich*, Poznań 1986¹, 2010².
- MRom – *Missale Romanum ex decreto Sacrosanctum Oecumenici Vaticani II instauratum, auctoritate Pauli PP. VI promulgatum, Editio Typica Tertia*, Città del Vaticano 2002.
- OEPD – *Obrzędy święceń biskupa, prezbiterów i diakonów*, Katowice 1999.
- OWMR – *Ogólne wprowadzenie do Mszału rzymskiego*, Poznań 2004².
- RS – KONGREGACJA DS. KULTU BOŻEGO I DYSCYPLINY SAKRAMENTÓW, Instrukcja *Redemptionis Sacramentum*.
- SCar – BENEDYKT XVI, Adhortacja apostolska *Sacramentum Caritatis*.
- VD – BENEDYKT XVI, Adhortacja apostolska *Verbum Domini*.

Serie wydawnicze i czasopisma

- BOK – Biblioteka Ojców Kościoła.
CCL – *Corpus Christianorum. Series Latina.*
LS – Liturgia Sacra.
MT – Myśl Teologiczna.
OBT – Opolska Biblioteka Teologiczna.
PG – *Patrologiae cursus completus. Series Graeca.*
PL – *Patrologiae cursus completus. Series Latina.*
PSP – Pisma starochrześcijańskich pisarzy.
RBL – Ruch Biblijny i Liturgiczny.
ŻMT – Źródła Myśli Teologicznej.
- sigla – *Biblia Tysiąclecia*, wyd. 5, Poznań 2000.

dk. Krzysztof Porosło

WSTĘP

Wybitny amerykański liturgista Robert Taft pisał kiedyś, że „mistagogia jest dla liturgii tym, czym egzegeza jest dla Pisma”¹. Głęboko przekonani, co do trafności tego stwierdzenia, podjęliśmy się – już po raz czwarty – organizacji rekolekcji *liturgicznych* *Mysterium fascinans*, których naczelną ideą jest właśnie mistagogia liturgiczna, czyli „wyjaśnianie misterium ukrytego w Pismach oraz sprawowanego w liturgii”² (E. Mazza). Dokonuje się to – jeśli tak można powiedzieć – poprzez dwie formy: piękne celebrowanie liturgii sprawowanej w dwóch formach rytu rzymskiego oraz naukową refleksję nad teologią liturgii. Myślą przewodnią ostatnich rekolekcji, które odbyły się w dniach 12–14 sierpnia 2011 w Mariackim Ośrodku Rekolekcyjnym w Zembrzycach (Archidiecezja Krakowska) było hasło: „«A świątyni w nim nie dojrzałem...» (Ap 21,22). Liturgia i rzeczy ostateczne”.

Myśl przewodnia zrodziła się w czasie III edycji rekolekcji poświęconej Konstytucji o liturgii *Sacrosanctum Concilium*,

¹ R.F. TAFT, *The Liturgy of The Great Church*, „Dumbarton Oaks Papers” nr 34–35 (1980–1981), s. 59.

² E. MAZZA, *Mystagogy. A Theology of Liturgy in the Patristic Age*, New York 1989, s. 2.

której uważna lektura otworzyła nas na eschatologiczny wymiar liturgii. W nr. 8 czytamy:

Ziemska liturgia daje nam przedsmak uczestnictwa w liturgii niebiańskiej sprawowanej w świętym mieście, Jeruzalem, do którego pielgrzymujemy, gdzie Chrystus zasiada po prawicy Boga jako sługa świątyni i prawdziwego przybytku. W ziemskiej liturgii ze wszystkimi zastępami niebieskich duchów śpiewamy Panu hymn chwały. Wspominamy ze czcią świętych i spodziewamy się, że Bóg dopuści nas do ich grona. Wyczekujemy Zbawiciela, naszego Pana Jezusa Chrystusa, aż się ukaże jako nasze życie, i my razem z Nim ukażemy się w chwale.

Podjęliśmy ten temat związku liturgii i rzeczy ostatecznych, ponieważ wydaje się on być kluczowym dla rozumienia liturgii, a jednocześnie zaniedbanym w polskiej teologicznej refleksji, a nade wszystko w codziennym doświadczeniu wiernych. Aleksander Schmemmann pisał, że „choć chrześcijanie nadal żyją w tym świecie, oczekują i wypatrują tej ‘paruzji’, modlą się i czuwają [...]. To oczekiwanie, ta tęsknota, zyskuje teraz nieustannie wypełnienie i odpowiedź w sakramencie Obecności Pańskiej, w uczcie eucharystycznej”³. Czyż nie warto podjąć tego tematu i zobaczyć w liturgii spełnienie najgłębszej tęsknoty naszych serc – tęsknoty za niebem...?

Niniejsza publikacja w zdecydowanej większości stanowi zapis referatów wygłoszonych w czasie IV Rekolekcji liturgicznych *Mysterium fascinans*. Autorzy postanowili jednak oddać teksty w trochę zmienionej, a często i mocno pogłębianej formie. Publikacja została rozszerzona o dwa artykuły

³ A. SCHMEMMANN, *Fast and Liturgy*, „St. Vladimir’s Theological Quarterly”, 3:1 (1959), s. 2–9.

dotyczące integralnego związku liturgii i eschatologii, które nie były zaprezentowane w czasie rekolekcji.

Z całego serca dziękujemy wszystkim, którzy pomogli wydać niniejszą publikację. W sposób szczególny dziękujemy uczestnikom rekolekcji i czytelnikom, którzy zechcieli zakupić tę książkę. Serdeczne podziękowania składamy Wydawnictwu Tyniec, które po raz kolejny zechciało opublikować pozycję wydaną po *Mysterium fascinans* w ramach prestiżowej serii „Modlitwa Kościoła”. Równie serdecznie dziękujemy p. dr Danucie Piekarcz i ks. dr. Stanisławowi Mieszczakowi SCJ, którzy dokonali tłumaczeń z języka włoskiego dwóch artykułów zamieszczonych w niniejszej publikacji.

Kilku słów wyjaśnienia domaga się sam tytuł zaczerpnięty z Apokalipsy św. Jana: „A świątyni w nim nie dojrzałem...” (Ap 21,22). Można by się było domyślać, że któryś z referatów zamieszczonych w publikacji będzie stanowił egzegezę tego fragmentu. Tak jednak się nie stało. Słowa te wybraliśmy na motto samych rekolekcji i tym samym tej książki, gdyż wydają się najlepiej eschatologiczną rzeczywistością liturgii, którą celebруем *teraz* wspominając *przeszłość* w wychyleniu ku *przyszłości*. Spoiwem zaś tych trzech wymiarów czasu jest nie budynek świątyni, lecz osoba Baranka – Jezusa Chrystusa, który odwiecznie ofiarując się Ojcu składa mu najwspanialszą ofiarę uwielbienia. W tym duchu o liturgii pisał J. Ratzinger, obecnie papież Benedykt XVI. Niechaj jego słowa będą faktycznym wprowadzeniem do książki, którą oddajemy drogim czytelnikom do rąk.

Modlitwa rozwijającego się Kościoła zmienia swą zewnętrzną orientację: zamiast ku świątyni zwraca się ku wschodzącemu słońcu, co świadczy o istnieniu silnego napięcia eschatologicznego w młodym Kościele. Trzeba przy tym

dodać, że nadzieja eschatologiczna łączy się z duchowym napięciem modlitwy i siłą wspólnotowej wiary, wiąże się z doświadczeniem obecności Ostatecznego przy sprawowaniu Eucharystii. Nadzieja chrześcijańska to zatem coś innego niż prosta wiedza o jutrze i pojutrze. Punkt ciężkości tej nadziei nie leży w przestrzeni i czasie, w pytaniu o „gdzie” i „kiedy”, ale w jej odniesieniu do osoby Jezusa Chrystusa i pragnieniu Jego bliskości⁴.

⁴ J. RATZINGER, *Śmierć i życie wieczne*, tłum. M. WĘCŁAWSKI, Warszawa 1986, s. 23.